

**СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ”
ЮРИДИЧЕСКИ ФАКУЛТЕТ**

КАТЕДРА „НАКАЗАТЕЛНОПРАВНИ НАУКИ”

БОЯН ГЕОРГИЕВ БЕЛЕЖКОВ

**ОСОБЕНИ ПРАВИЛА НА ПЪРВОИНСТАНЦИОННОТО СЪДЕБНО
ЗАСЕДАНИЕ ЗА РАЗГЛЕЖДАНЕ НА ДЕЛА ЗА ПРЕСТЪПЛЕНИЯ,
ИЗВЪРШЕНИ ОТ НЕПЪЛНОЛЕТНИ**

АВТОРЕФЕРАТ

**на дисертация за присъждане на образователна и научна степен
„доктор“**

**Област на висшето образование: 3. Социални, стопански и правни
науки**

Професионално направление: 3.6. Право

Научна специалност: Наказателно процесуално право

София

2017

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Актуалност на изследването

Актуалността на дисертационното изследване се обуславя преди всичко от липсата в българската правна доктрина на цялостен монографичен научен труд по въпросите на особените правила за разглеждане на дела за престъпления, извършени от непълнолетни. В българската правна литература са публикувани немалко статии и студии, които обаче са посветени на един или друг проблем по тази категория дела, а единственото монографично изследване е от преди повече от 30 години.

Освен това, през последните години, се приеха редица международни актове, установяващи минималните стандарти за правосъдие, съобразено с висшите интереси на непълнолетните, привлечени към наказателна отговорност. Сред тях основно място заемат: Правилата на ООН относно минималните стандарти, отнасящи се до младежката престъпност или т.нар. Пекински правила, които представляват минимални стандартни правила на ООН за правораздаване при непълнолетни. Приети са на 29.11.1985 г. с Резолюция 40/33 на Общото събрание на ООН; Насоките на Комитета на министрите на Съвета на Европа за правосъдие, съобразено с висшия интерес на детето, приети от Комитета на министрите на Съвета на Европа на 17 ноември 2010 г. и обяснителен меморандум; Директивата на Европейския парламент и на Съвета относно процесуалните гаранции за децата, заподозрени или обвиняеми по наказателни производства (2016/800); Правила на ООН относно минималните стандарти за мерките, несвързани с лишаването от свобода, приети с Резолюция № 45/110 от 14.12.1990 г. на Общото събрание на ООН и др. Приемането на тези актове и ратифицирането им от българската държава налага синхронизирането им с българското законодателство. Затова е особено наложително да се

проучи и да се изготви научен анализ за съответствието на тези актове с българското законодателство, като се предприемат и необходимите законодателни промени за транспонирането на същите.

Необходимостта от самостоятелно научно изследване се обуславя и от проблемите, които възникват в практиката на органите на досъдебното производство и съдилищата, в резултат на което се стига до различно тълкуване и прилагане на закона при разрешаването на идентични въпроси.

2. Цел и задачи на изследването

Задачите на настоящото изследване са свързани с разрешаване на проблемите относно:

- Особеностите в процесуалното положение на специфичните участници по тази категория дела, сред които педагози, психолози, родители и попечители, както и особеностите във връзка с участието на защитник;
- Специфичните характеристики на междинния стадий – подготвителните действия за разглеждане на делото в съдебно заседание на първа инстанция.
- Освобождаването от наказателна отговорност с налагане на възпитателни мерки.
- Специфичните правомощията на съдията-докладчик при подготвителните действия за разглеждане на делото в съдебно заседание.
- Особените правила на етапите на съдебното заседание пред първоинстанционния съд: действията по даване ход на делото; съдебно следствие; съдебни прения; последна дума на подсъдимия; постановяване на присъдата.

3. Обект и предмет на изследването

Обект на дисертационния труд са специфичните правила на първоинстанционното съдебно заседание, приложими при разглеждане на делата за престъпления, извършени от непълнолетни.

Предмет на изследване са особеностите в процесуалното положение на защитниците, на родителите и попечителите на непълнолетния подсъдим, както и на участващите в производството психолози и педагози. Изследвани са също особените процесуални правила на подготвителните действия за разглеждане на делото в съдебното заседание на първа инстанция, освобождаването от наказателна отговорност с налагане на административно наказание, особеностите в правомощията на съдията-докладчик, както и спецификите на самото първоинстанционно съдебно заседание и неговите отделни етапи.

Извън предмета на изследването остават особените правила за разглеждане на дела за престъпления, извършени от непълнолетни, приложими при провеждането на досъдебни производства. Не е предмет на настоящото изследване и процесуалното положение на непълнолетните и малолетните лица - пострадали от престъпления.

3. Методи на изследването

За осъществяване на научните цели и задачи, са използвани характерните и приложими в правната доктрина методи на познание:

- анализ;
- сравнение;
- синтез;
- обобщение;

- наблюдение,
- описание;
- индуктивният и дедуктивният метод;
- метод на историческия анализ;

4. Практическо значение на изследването

- ***За законодателството*** – направени са редица предложения de lege ferenda с оглед усъвършенстване на законодателството и привеждането му в съответствие с международните стандарти за реализиране на правосъдие, съобразено с висшите интереси на непълнолетния подсъдим.
- ***За правоприлагането*** – чрез анализа на разпоредбите на НПК, които регламентират особените правила за разглеждане на дела за престъпления, извършени от непълнолетни, се цели подпомагане на практикуващите юристи в осъществяваната от тях дейност. Този резултат се постига и с разискването на редица съдебни актове, свидетелстващи за наличието на противоречива практика.
- ***За инициране на дискусия*** – предложените разрешения на актуалните в законодателство, доктрината и практиката проблеми целят да предизвикат дискусия, в резултат на която да се достигне до усъвършенстване на законодателството и практиката на съдилищата и органите на досъдебното производство, както и да се повдигнат научни спорове по едни или други тематики в тази област.

II. ОБЕМ И СТРУКТУРА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Дисертацията е в обем от 231 страници, включително съдържание и списък на използваната литература. Посочени са 289 бележки под линия. Използваната литература включва 87 източника.

Научното изследване се състои от увод, три глави, включващи отделни раздели, заключение и списък на използваната литература.

III. СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД.

В **увода** на дисертационното изследване са обосновани актуалността и значимостта на проблематиката на особените правила при разглеждането на делата за престъпления, извършени от непълнолетни, прилагани от първоинстанционните съдилища. Мотивирана е необходимостта от самостоятелно научно изследване по темата на дисертацията. Очертани са предметът и целите на изследването.

Глава първа е посветена на особеностите в процесуалното положение на специфичните участници по делата за престъпления, извършени от непълнолетни.

В **раздел първи** са разгледани спецификите при участието на защитник по тази категория дела. Направен е анализ на различните лица, които могат да се конституират като защитници и процесуалните предпоставки за това. Изследван е дискуссионният в доктрината и практиката въпрос - има ли ненавършилият пълнолетие подсъдим право сам да упълномощи адвокат или това е право на неговите родители или попечители. Изложени са редица аргументи в подкрепа на тезата, че подсъдимият има самостоятелно право лично да посочи и да упълномощи лицето, което да защитава неговите права и законни интереси в хода на наказателното производство. Разгледани са и възможните хипотезите на отказ от конкретен защитник и

замяната му с друг. Изследвани са и европейските стандарти за допустимите граници, в които органите на съда могат да интервенират в тези отношения в светлината на практиката на Европейския съд по правата на човека.

В *раздел втори* е направен опит да се изясни процесуалното положение на педагога и психолога по делата за престъпления, извършени от непълнолетни. Анализирани са съответствието на българския НПК с международните стандарти за участието на такива специалисти. Направен е опит да се обобщят практически критерии за това – кога, с оглед спецификата на случая, е по-подходящо да участва педагог и кога трябва да е психолог, а така също и кога е целесъобразно да участват повече от един педагог или психолог. Направено е и изследване, конкретно с каква експертиза трябва да разполагат тези участници в областта на педагогиката и детската психология. Мотивирано е предложение *de lege ferenda* за усъвършенстване на законодателството чрез предоставяне на възможност педагог или психолог да участват не само по време на разпита на непълнолетния подсъдим, каквато е актуалната уредба, а и в някои други действия, които се провеждат с негово участие, когато това би спомогнало за по-ефективно правосъдие.

В самостоятелния *раздел трети* се изяснява участието на родителите и попечителите на непълнолетния подсъдим. Обосновава се теза, различна от общоприетата до този момент както в правната доктрина, така и съдебната практика – че родителите и попечителите участват основно, за да допринесат за разкриване на обективната истина, събиране на данни за личността на обвиняемия, възпитателното и предупредително въздействие. Изведена е актуалната идея за ролята на родителите и попечителите – тези лица участват в наказателното производство преди всичко, за да осигурят морална подкрепа и съдействие на непълнолетния подсъдим, каквато идея

е заложена във всички международните стандарти за провеждане на правосъдие, съобразено с висшия интерес на непълнолетния.

Подробно са изследвани различните становища, публикувани в правната литература за процесуалното положение на родителите и попечителя. Приведени са допълнителни аргументи в подкрепа на виждането, че родителите и попечителя са не особен субект, а особен участник в наказателния процес, когато са конституирани именно в това им процесуално качество.

Даден е мотивиран отговор на въпроса дали е допустимо да се проведе наказателното производство без участие на родителите или попечителя на непълнолетния подсъдим. Направен е опит да се изясни понятието „противоречиви интереси” между родител или попечител и непълнолетен обвиняем. Аргументирано се сочи какви биха били последиците и как трябва да действат държавните органи при констатирането на подобни противоречиви интереси. В тази връзка са мотивирани едни или други пропуски в законодателството ни и са направени редица предложения за преодоляване на съществуващите законови и практически трудности.

Подробно са анализирани процесуалните права и задължения на родителите и попечителите в наказателния процес. Формулирани са и редица обобщения за възможностите за съчетаване на процесуалното качество родител или попечител, с това на защитник, свидетел и граждански ответник.

В глава втора са изследвани специфичните характеристики на междинния стадий – подготвителните действия за разглеждане на делото в съдебно заседание на първа инстанция.

В раздел първи, озаглавен „обща положения” е направен преглед на спецификите на този процесуален стадий по делата за престъпления, извършени от непълнолетни. Специално е изследвано значението на добрата предварителна подготовка на съдебното заседание с оглед

възпитателното въздействие и избягването на неблагоприятното влияние на процеса върху непълнолетните подсъдими.

В самостоятелен *раздел втори* е разгледано специфичното правомощие на съдията докладчик, характерно за тази категория дела – да освободи от наказателна отговорност и да изпрати делото на компетентната местна комисия за борба с противообществени прояви на малолетни и непълнолетни за налагане на възпитателна мярка. Анализирани са съдебната практика по този въпрос и съответствието ѝ с международните стандарти за правосъдие, съобразено с висшия интерес на непълнолетния подсъдим.

В *раздел трети* са изследвани особените компетентности на съдията-докладчик при подготвителните действия за разглеждане на делото в съдебно заседание с непълнолетен подсъдим. Детайлно е анализирано, поспециално, правомощието му - отделни действия или цялото производство да се проведе извън помещението на съда, както и кои лица да присъстват при провеждане на съдебното заседание.

Защитена е тезата, че в наказателните производства с участието на непълнолетни подсъдими, принципът на публичността намира приложение само по изключение. Предлага се уреждането в НПК на задължение за гражданите да не разпространяват информация, станала им известна при провеждане на съдебното заседание при закрити врата, каквато възможност съществува за досъдебното производство (чл. 198 НПК). Акцентира се и върху значението за запазване на конфиденциалността по наказателни процедури срещу непълнолетни обвиняеми от страна на медиите. Изследван е и международният опит на други държави при разрешаване на този въпрос.

Разгледани са и особените изисквания по чл. 390 НПК относно определянето на съдебния състав при разглеждането на дела за престъпления, извършени от непълнолетни. Изяснени са особеностите и проблемите на практиката в тази връзка и в частност значението при

определянето на съдебния състав на редуцията на наказанието по правилата на чл. 63 НК. Подробно са изследвани процесуалните последици при нарушаване на това правило.

Детайлно са анализирани предвидените в НПК специални изисквания по отношение на членовете на съдебния състав: *първо*, какъв да бъде техният брой; *второ*, специализацията, както за професионалните съдии, така и за съдебните заседатели; *трето*, значението на професионалния опит за добрите практики по тази категория дела.

Глава трета е посветена на особените правила на съдебното заседание на първоинстанционния съд по делата за престъпления, извършени от непълнолетни.

В раздел първи са изяснени спецификите на първия етап на съдебното заседание – действията по даване ход на делото. Обобщено е важното значение, специално на разясняването на правата на участниците и най-вече на непълнолетния подсъдим. Ръководен от социална и житейска незрялост на непълнолетния се препоръчва председателят на съдебния състав, прецизно да подбира изразните средства, с които си служи, като използва само такива, които са разбираеми за конкретния подсъдим. Според установената практика на ВКС само прочитането не удовлетворява изискванията на НПК за разясняването на правата, затова те не само трябва да бъдат прочетени, но и обяснени, съобразно възрастта, образованието на лицата. При разясняването на правата е от значение и ролята на защитника, който може даде на непълнолетния подсъдим допълнителни такива. Помощ в тази насока може да окаже и педагогът или психологът, родителите или попечителите. От особено значение е разясняването на правата и задълженията на специфичните участници по тази категория дела – родителите или попечителя, педагозите и психолозите, както и поканените представители на образователните институции – учители, възпитатели, инспектори към детска педагогическа стая, членове на

местната комисия за борба с противообществените прояви на малолетни и непълнолетни, служители от службите за социално подпомагане.

Доказано е значението на ефективната подготовка и организация на съдебното заседание, която изисква вземането на всички необходими мерки за възпитателното въздействие върху личността на непълнолетния подсъдим. Страните се предупреждават да не използват изрази, с които да повлияят отрицателно на непълнолетния. При наличието на такава опасност мотивирано се препоръчва да намира по-широкото приложение институтът на временно отстраняването на подсъдимия от съдебната зала.

В *раздел втори* са подложени на анализ специфичните особености на съдебното следствие, провеждано с участието на непълнолетен подсъдим.

В тази част на дисертационния труд е направен опит да се докаже важното значение на отговора на подсъдимия на въпроса на председателя на съдебния състав дали разбира обвинението, който въпрос се поставя след прочитането на обвинителния акт от прокурора или на тъжбата от частния тъжител, като и на предявения гражданския иск от гражданския ищец (чл. 276 НПК). Съдебното следствие може да продължи по-нататъшния си ход, едва след като се установи, че непълнолетният подсъдим е разбрал обвинението. Не е достатъчно обаче изявлението на подсъдимия, че разбира обвинението, когато той е непълнолетно лице. Необходимо е председателят на съдебния състав да се увери, че направеното изявление действително е резултат от познаване на правните и фактически положения, изложени в обвинителния акт, тъжбата и гражданския иск. Такава необходимост е налице, особено когато са използвани юридически термини, изискващи специални правни знания като например – съвкупност, повторност, опасен рецидив, продължавано престъпление и пр. Подсъдимият може да бъде запитан знае ли за кое негово деяние му е потърсена наказателна отговорност, какви са възможните последици от приключване на производството с осъдителна

присъда и пр. Разясняването на обвинението на разбираем за подсъдимия език е задължително, както когато той е направил такова искане, така и по почин на съда, ако счита, че подсъдимият не е разбрал обвинението в неговата същност и пълнота. Неразясняването на обвинението, когато такова е поискано или е било безусловно необходимо, води до допускането на процесуален порок, чието отстраняване е възможно само със законосъобразното повтаряне на действието след отмяна на постановения съдебен акт от съответния второинстанционен съд.

Анализирани и съответно обобщени са и спецификите при подготовката на процесуалните действия, извършвани с участието на непълнолетен подсъдим и по-специално на неговия разпит, в случай, че се възползва от правото си да даде обяснения. Уточнено е изискването на международните актове за детско правосъдие, че първостепенна роля се отрежда на добронамереното и приятелско отношение при провеждане на съдебни следствени и други действия с участието на непълнолетни, обвинени или свидетели на престъпление. При преценката за баланса на интереси на правосъдието и отделния заподозрян или обвинен в престъпление, винаги е водещ интереса на непълнолетния.

Изяснено е понятието „най-добрият интерес на детето“, дефинирано в пар. 1, т. 5 от Допълнителната разпоредба на Закона за закрила на детето, Конвенцията за правата на детето, Хартата на основните права на ЕС, Директивата на Европейския парламент и на Съвета относно процесуалните гаранции за децата, заподозрени или обвиняеми по наказателни производства (Директива 2016/800), Насоките на Комитета на министрите на Съвета на Европа и др.

Аргументирана е нуждата от специален подход към непълнолетните, съобразен преди всичко с тяхната житейска и социална незрялост и особените цели, които се преследват с провеждането на наказателно преследване срещу тях, които цели съществено се различават от тези при

пълнолетните подсъдими. Главната цел с реализирането на наказателната политика срещу ненавършили пълнолетие лица е да се гарантира тяхното благополучие.

Детайлно е изследван и подложен на научен анализ разпитът на непълнолетния подсъдим, който е сред процесуалните действия, които разкриват редица методически и тактически специфики, основани на възрастовата и социална незрялост на разпитвания. Редица изследвания и добри практики от национален и международен характер за разпит на непълнолетни установяват, че към тях, следва да се подхожда с особено внимание поради занижената им способност правилно да възпроизвеждат фактите, които са възприели, склонността им да се поддават на внушения, да правят неправилна оценка на ситуации и явления, повишената вероятност да затаяват извършеното престъпление под страх от отмъщение, да поемат отговорност за нещо, което не са извършили, за да се утвърдят сред приятелска среда или сред лица, смятани от тях за авторитети и пр.

В тази част на дисертационния труд са обобщени най-важните условия, които съдът трябва да осигури преди провеждането на разпит с непълнолетен подсъдим – мястото на неговото провеждане, избягване на продължително изчакване пред съдебната зала, предварителна подготовка на въпросите, които да бъдат зададени, необходимост от участието на педагог или психолог, времето на разглеждане на делото, продължителността на процедурата, събирането на информация за личностното развитие на непълнолетния, възможността за аудио и видео заснемане, облеклото на лицата, присъстващи в залата и пр.

Обект на анализ в този раздел са и разпитът на други специфични участници по тази категория дела – родителите и попечителите, малолетните свидетели и др.

Дадена е собствена оценка на липсата на законово уредена възможност, свидетел да се разпитва в отсъствието на подсъдимия. Аналогична възможност е регламентирана единствено за разпит на подсъдимия в отсъствието на други подсъдими (чл. 278 НПК). Аргументирано е становището, че това разрешение на българския НПК създава известни трудности, особено когато се провежда разпит с малолетен или непълнолетен свидетел. В подобни ситуации, международните стандарти, установени с актовете за правосъдие, съобразено с висшите интереси на детето, изискват, непълнолетният посъдим да се извежда от съдебната зала, когато се разпитват други непълнолетни или малолетни лица в качеството им на свидетели.

Друга особеност на тази категория дела е предвидената възможност ненавършилият пълнолетие подсъдим да бъде отстранен от съдебната зала, когато се установи, че съдопроизводствените действия, които предстои да се извършат, ще окажат отрицателно въздействие върху личността му (чл.393 НПК). Посочени са евентуалните проблеми, които може да породи това действие, и е предложен ред за най-ефективното и законосъобразното извършване.

Съдебното следствие по делата за престъпления, извършени от непълнолетни, е с разширен предмет на доказване, тъй като е предвидено специално задължение на държавните органи да събират доказателства за личността на подсъдимия (чл. 387 НПК). В дисертацията се обобщават и сочат множество начини за събирането и установяването на тези данни. В този смисъл е от изключително значение да се установи възможността на непълнолетния обвиняем да разбира свойството и значението на деянието и да ръководи постъпките си, което от своя страна предопределя хода на наказателния процес.

Раздел трети изследва процесуалната уредба относно съдебните прения и последна дума на непълнолетния подсъдим, като самостоятелни

етапи на съдебното заседание. Подчертано е важното значение за непълнолетния подсъдим да разбира естеството на тези действия с оглед индивидуалното му развитие и ефективното осъществяване на правото му на защита. За постигане на тези цели е от значение органите на съда да разясняват правата на непълнолетния и да обясняват характера на всяко извършвано действие.

В *раздел четвърти* са анализирани проблемите при постановяването на присъдата. Подложено на специален анализ е правомощието на съдебния състав да преценява дали извършеното от непълнолетния деяние не е резултат от увлечение и лекомислие. В тази хипотеза непълнолетният се признава за виновен с присъда, но се освобождава от наказателна отговорност и му се налага възпитателна мярка по реда на ЗБППМН.

Изследван е и дискуссионният на практика въпрос за възможността съдът, на основание чл. 301, ал. 1, т. 4 НПК, при наличието на предпоставките по чл. 78а, ал. 6 НК, да освободи от наказателна отговорност непълнолетния и да му наложи административно наказание. Обосновано е мнение, че въпреки липсата на изрично законодателно разрешение това е възможно и допустимо.

Дисертационното изследване завършва със **заключение**, в което са обобщени най-съществените изводи, предложения за промяна на законодателството и анализи на противоречивата съдебна практика.

IV. СПРАВКА ЗА ПО-СЪЩЕСТВЕНИТЕ ПРИНОСИ В ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД.

Дисертационният труд съдържа следните по-важни приноси:

Глава първа:

- В отделни раздели е изследвано процесуалното положение на специфичните участниците по тези дела – психолог, педагог родители или попечителя, както и особеностите в дейността на защитника. Анализирани са и становищата, публикувани в българската правна литература. Този анализ не е направен самоцелно, а за да се очертаят доктринерните постановки, които са дискуссионни. Когато се споделя една или друга теза се излагат и редица допълнителни аргументи.
- Обоснована е необходимост от специална подготовка на адвокатите, когато участват по дела за престъпления, извършени от непълнолетни. Предлага се въвеждане на законово изискване за нарочна специализация, чрез изменение и допълнение на чл. 29 от Закона за адвокатурата, чрез което да се създаде и специален ред за това. Специално е подчертано, че не става въпрос за специализация, която да е въведена като абсолютна предпоставка за конституирането на адвоката, защото така би се накърнило правото на защита на обвиняемия. Той трябва да е свободен да упълномощи адвокат, на когото има доверие, независимо дали има нарочна специализация или не.
- С оглед проблемите, които възникват на практика, поради липсата на законова възможност държавните органи да отказват конституирането в качеството на защитник на близките роднини на непълнолетния подсъдим, включително и когато това не е в негов

интерес, е направено предложение за допълнение на НПК, за да се уреди такава възможност.

- Изложени са допълнителни аргументи, съобразени с изискванията на международните стандарти за детско правосъдие в подкрепа на тезата, че непълнолетният обвиняем може сам да избира и да упълномощава своя адвокат в наказателния процес.
- Разпоредбата на чл. 388 НПК ограничава участието на педагог и психолог само до разпита на непълнолетния обвиняем на досъдебната фаза. Обосновава се предложение за изменение и допълнение на този текст, за да се осигури възможност на държавните органи да ползват съдействието на педагог или психолог при извършването и на други действия, когато такава необходимост е налице. Привеждат се и доказателства, че подобно разрешение би било изцяло в съответствие с международните стандартни правила за правосъдие, насочено към бързата социална реинтеграция на непълнолетния.
- Направено е предложение за усъвършенстване на нормативната уредба относно специализацията на психолозите и педагозите, които вземат участие по наказателни дела с непълнолетни подсъдими. Предложени са и критериите, от които да се ръководят държавните органи, при решаването на въпроса във всеки конкретен случай дали е по-целесъобразно да участва само педагог или само психолог, или и двамата специалисти.
- За първи път е изяснен въпросът за ролята на родителите и попечителите на непълнолетния обвиняем в контекста на ратифицираните от Република България международни договори в областта на детското правосъдие. Доказана е тезата, че тази роля по международни стандарти е различна при това на идейно ниво от

разбирането за ролята на родителите и попечителите по действащото ни право и практика.

- Направен е опит за дефиниране на понятието „противоречиви интереси“ между родителите, попечителите и непълнолетните, обвинени в престъпление. Предложено е изменение на НПК, с което да се уреди конкретно правомощие на държавните органи, да възлагат изпълняването на родителските функции в наказателния процес на друго подходящо пълнолетно лице, така както изискват Пекинските правила и други международни стандарти в тази област. Очертани са и изискванията към лицата, заместващите родителите или попечителите.

Глава втора

- Разгледано е специфичното правомощие на съдията-докладчик да прекрати наказателното производство и да изпрати делото за налагане на възпитателна мярка на компетентната местна комисия за борба с противообществените прояви на малолетни и непълнолетни. Предложено е изменение и допълнение на НПК с оглед осигуряване на възможност за непълнолетния подсъдим и неговите родители да изразят своето становище при решаване на този въпрос в условията на състезателност.
- Направено е предложение за изменение и допълнение на НПК, като се регламентират по-кратки срокове при насрочването на делата за престъпления, извършени от непълнолетни, предвид въздигането на процесуалната бързина в основна ценност по тези дела.
- Направен е подробен анализ на приложението на принципа на публичността по делата за престъпления, извършени от непълнолетни в съответствие с международните стандарти и в сравнителноправен аспект.

- Предлага се допълнение на НПК, с което да се уреди задължение за гражданите, да не разпространяват информация, станала им известна при провеждане на съдебното заседание.
- Предлагат се промени в законодателството ни с оглед осигуряване запазването на тайната за фактите от интимния живот на непълнолетните подсъдими. В тази връзка са формулирани предложения за конкретни изменения на НПК и другите специализирани закони за ограничаване на информацията, разпространявана от средствата за масово осведомяване. Съпоставен е и опитът на други държави при решаването на този въпрос.
- Дадено е разрешение на редица проблеми, които възникват на практика, при определянето на законния съдебен състав не само по наказателните производства от общ характер, но и по делата от частен характер, при внесено в съда споразумение, освобождаване от наказателна отговорност с налагане на административно наказание. След подробен преглед на съществуващата съдебна практика е направено предложение как да се преодолеят различията при определянето на законния съдебен състав, с оглед редукцията на наказанието по правилата на чл. 63 НК.
- След сравнителноправен анализ и на фундамента на приетите и в сила международни договори и европейски стандарти са анализирани специфичните изисквания към съдебния състав, който разглежда и решава дела за престъпления, извършени от непълнолетни. В тази връзка е подложена на детайлно изследване необходимостта от по-голям брой на съдиите и съдебните заседатели, специализация както на професионалните съдии, така и на съдебните заседатели и необходимостта от по-голям професионален опит. За реализирането на практика на тези идеи е направено предложение за промяна на подсъдността по посочената

категория дела – във всички случаи компетентен да разгледа делото като първа инстанция да е окръжният съд по местоизвършване на престъплението. Анализирани са и въпросът за необходимостта от създаването на специализирани съдилища. На базата на обективни критерии (статистически и емперични данни) се поддържа становище, че поради неголемия брой на тези дела е по-целесъобразно специализация само на отделни магистрати.

Глава трета

- За първи път е разработена цялостно концепцията, установена с международните актове за детско правосъдие, че първостепенна роля при извършването на процесуални действия с непълнолетни се отделя на добронамереното и приятелско отношение към тях. При преценката за баланса на интереси на правосъдието и отделния заподозрян или обвинен в престъпление, винаги е водещ интереса на непълнолетния.
- Отделено е специално внимание на предварителната подготовка за провеждането на съдебни следствени действия с участието на непълнолетни с цел да се постигне възпитателно и предупредително въздействие.
- Направен е подробен анализ и са формулирани и обобщени предимствата на разпита в специализирани помещения, в частност в т. нар. „сини стаи”, както и в среда, различна от съдебната. Анализирани са тактическите подходи, използвани при водене на разпит с непълнолетни подсъдими и свидетели на престъпления. Предложени са конкретни практически стъпки за подобряването на ефекта от извършването на тези съдебни следствени действия.
- Изяснена е възможността обясненията на обвиняем, дадени на досъдебната фаза, да бъдат четени в съдебното заседание без да се

провежда повторен разпит на подсъдимия. С редица аргументи е обоснована необходимостта разпитът на подсъдим на досъдебната фаза да се провежда пред съдия с оглед избягването на повтарящи се процедури, което често води до неблагоприятни последици за субектите на наказателна отговорност.

- Изведени са съществуващите проблеми при разпит на родителите и попечителите като свидетели и са предложени редица изменения на законодателството с оглед преодоляване на съществуващите в практиката проблеми и синхронизиране на нормативната уредна с международните стандарти за детско правосъдие. Препоръчва се *de lege ferenda* разпоредбата на чл. 118, ал. 1 НПК да се допълни с нова точка, която да въведе още едно изключение – да бъдат разпитвани като свидетели и лицата, които са участвали в същото наказателно производство в процесуалното качество на родители или попечители на непълнолетния обвиняем.
- Специално място е отделено за възможността разпитът на малолетни и непълнолетни свидетели да се записва на видео и аудио носители. Направено е предложение за изменение и допълнение на НПК, за да се уреди право на непълнолетните и малолетни свидетели да откажат да свидетелстват, стандарт, който се изисква от международните актове в тази област.
- Анализирана е предвидената възможност непълнолетният подсъдим да бъде отстранен от съдебната зала, когато съдопроизводствените действия, които предстои да се извършват могат да окажат неблагоприятно въздействие върху неговата неукрепнала личност (393 НПК). Предложен е и редът, по които да се запознае подсъдимият с извършените в негово отсъствие действия, и как това да стане без да се обезсмисля отстраняването. При това са

съобразени международните стандарти и практиката на Съда по правата на човека.

- Направен е подробен преглед на проблемите на съдебната практика, и законодателството ни във връзка със задължението на държавните органи да събират данни за личността на непълнолетния подсъдим по смисъла на чл 387 НПК.
- Направено е обобщение на спецификите на съдебните прения и последната дума на непълнолетния подсъдим, така че да му се осигури възможност в максимално висока степен да упражни ефективно тези си права.
- Изяснени са специалните въпроси при постановяването на присъдата по тази категория дела. За преодоляване на проблемите, които съществуват при освобождаването от наказателна отговорност с налагане на административно наказание, е направено предложение със следващо изменение на НПК да се допълни нормата на чл. 301, ал. 1, т. 4 НПК, която изрично да регламентира тази възможност.

V. СПИСЪК НА ПУБЛИКАЦИИТЕ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. „Защитникът в наказателното производство по делата за престъпления, извършени от непълнолетни“, „Наказателно законодателство, традиции и перспективи“, сборник доклади, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, С., 2016.
2. „Принципът на публичността при разглеждане на наказателни дела за престъпления, извършени от непълнолетни“, сборник доклади „25 години Юридически факултет при ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“, Велико Търново, 2016 (под печат).

3. „Временно отстраняване на непълнолетния подсъдим от съдебната зала“, „Научни четения в памет на проф. Венелин Ганев и проф. Никола Долапчиев“, сборник доклади, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, С., 2016.
4. „Педагогът и психологът по делата за престъпления, извършени от непълнолетни“, „Конференция в памет на доц. д-р Кръстьо Цончев“, сборник доклади, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, С., 2017 /под печат/.
5. „Съставът на съда при разглеждане на делата за престъпления, извършени от непълнолетни“, сп. Норма, бр. 7/2017;
6. „Процесуалното положение на родителите и попечителите на непълнолетния подсъдим по делата за престъпления, извършени от непълнолетни“, научна конференция по повод 25 години от основаването на Юридическия факултет на ПУ „Паисий Хилендарски“ /под печат/;